

Megnyílt az Ötvös Mesterségtörténeti Gyűjtemény I.

GODOT VÉGRE MEGÉRKEZETT – BESZÉLGETÉS
ZOLTÁN TAMÁS ÖTVÖS IPARMŰVÉSSZEL

E jelentős gyűjtemény hányattatott sorsát megismerve óhatatlanul Samuel Beckett *Godot-ra várva* című híres színműve juthat eszünkbe, talán nem véletlenül. Zoltán Tamás sikeresen megnyitotta Ötvös Mesterségtörténeti Gyűjteményét az Akácfa utca 59. szám alatt az Erzsébetvárosban, ahol egykoron ötvösök sora tevékenykedett. És hogy miért is ekkora fegyvertény mindez? Mert 16 évnyi véget nem érő szélmalomharc előzte meg a gyűjtemény megnyitását.

Aki ide belép, egy nagy múltú szakma „szentélyébe” érkezik, ahol különféle patinás szerszámok százai fogadják katonás rendben a falakon és a tárlókban, míg a berendezett műhelysarokban a gyakorlati foglalatosság kissé másfajta praktikus rendjébe csoportosítva. A szerszámok és gépek kiállítását illusztrációk, tablók, információs anyagok egészítik ki. A látvány impresszív, ami nem csupán az ötvösöket varázsolja el, hanem bármely érdeklődőt, hiszen egy, a nagyközönség előtt kevésbé ismert, vagy éppen teljességgel ismeretlen szakma alkotói közegébe, sőt történetébe enged betekintést. Mindezt egy olyan korban teszi, amikor riasztó gyorsasággal tűnnek el a hagyományos kézművesség mesterei ódon műhelyeik aurájával együtt. Ezen átalakulási folyamat ellen próbál hatni e különleges gyűjtemény, melyhez hasonló közgyűjteményeinkben sem fordul elő.

Arról, hogy az ötvösség 20–21. századi történetében milyen kiemelt helyet és szerepet tölt be e gyűjtemény, írtam korábban Zoltán Tamás *Metálmorfózis – Régi ötvösszerszámok képeskönyve*¹ című kötetének apropóján.² A kiállítás megnyitását megelőzően a gyűjtővel beszélgettem.³

– *Kedves Tamás, hogyan kezdődött találkozásod az ötvösséggel?*

– Már vagy két hete koptattam a gimnázium padját, amikor értesítést kaptam a korábbi jelentkezésem iskolájából – a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumból, a „Kisképzőből” –, hogy az ötvös szakon vártalan üresedés történt, és oda felvételt nyerhetek. Kifakadtam. Dehogy akarok én ötvös lenni! Hogy egy életen át egy rideg, makacs és öntörvényű anyaggal küszködjek? Azt már nem, soha!

Mivel édesapám egy budapesti porcelángyár mérnöke volt, adott volt annak a lehetősége, hogy az ő munkahelyén helyezkedjek el az iskolai vakációk egy-egy hónapjára. Megmásíthatatlan döntést hoztam. Ha törik, ha szakad, én keramikus leszek! Édesapám szelíd, bölcs és meggyőző érveinek hatására, dúlvá-fúlva ugyan, de végül elmentem és beiratkoztam... az osztály a tanműhelyt addig még nem láthatta. A mű-

Az Ötvös Mesterségtörténeti Gyűjtemény logója.
Logóterv: BAJCSY-NAGY Balázs ötvösművész, fémműves tervező
Logo of the Historical Collection of Goldsmiths' Art.
Logo design: goldsmith–metal designer Balázs BAJCSY-NAGY

hely, melynek bemutatására egy héttel az érkezésem után került sor, már az első pillanatban ámulatba ejtett. Varázslatos látványa, a klasszikus ötvösműhelyek semmihez sem hasonlítható jellegzetes „illata” olyannyira lenyűgözött, mondhatnám, megbabonázott, hogy egy

életre megpecsételte sorsomat. Borzongatóan jó érzést váltott ki belőlem az a váratlan felismerés, hogy ez a másfél órás műhelylátogatás alapvetően meghatározta pályaválasztásomat. Ennek a mindent eldöntő napnak immár több mint hatvan éve. A mesterségem iránti

Az éremverés és a gyémántcsiszolás eszközeinek vitrinjei | Showcases of the tools for minting medals and cutting diamond
Fotó: Varga Gábor György

A központi térhez kapcsolódó műhelysarok | Shop corner communicating with the central space
Fotó: Varga Gábor György

rajongásom végigkísérte eddigi életemet, és ez az érzés még nyolcvan felett is nap mint nap fokozódik.

Vonzalmam a kézművesmesterségek és azok szerzői iránt azonban jóval korábbra tehető. Gyerekkoromban olyan helyen laktunk, melynek környékén számos iparos tevékenykedett. Köztük egy asztalosmester, akinek műhelyében rajta kívül még két – jelenlegi koromnál jóval fiatalabb – idős bácsi dolgozott. A főnök volt a klasszikus értelemben vett asztalos, a másik szerfelett rutinnal faragta a kemény fába a változatos és bonyolult ornamentikákat. A harmadik az intarziakészítés nagymestere volt. Szinte mindennapos vendég voltam náluk. Kedves emberek voltak, néha odaengedtek a gyalupadhoz, és megengedték, hogy használhassam a kevésbé kényes szerszámokat is. Minden percét kiélveztem az ott eltöltött időnek. Időnként „megcsaltam” őket, és a házuk alagsorában lévő bördíszműveshez tértem be. Itt csupán csak szemlélője

lehettem annak, hogy bőrből milyen csodák készíthetők, ha avatott szakértő műveli a mesterséget. Arra tisztán emlékszem, hogy eszközei elragadóan szépek voltak. A nyeles gömbtágítók, a glenvasak és az ampaszok, a félholdkés és számos más szerszáma önmagukban is remekművek voltak!

Értelmiségi szülők ivadékaként legfeljebb egy szögbeverő kalapáccsal, vagy csavarhúzóval, esetleg egy harapófogóval találkozhattam odahaza. Gyermekkori fanatikus kotnyeleskedésemnek köszönhetően, mire kamasszá cseperedtem, meglehetősen sokat tudtam a különféle mesterségekről és azok eszközeiről. Aztán jöttek a porcelángyári nyarak, majd a nagy találkozás az iskola tanműhelyével.

Pályám első másfél évtizedében ékszereket, kisebb és nagyobb léptékű plasztikákat, lakberendezési tárgyakat terveztem és készítettem. Ahogy akkoriban szokás volt, minden termékemet zsűriztettem a Képző- és Iparművészeti Lektorátuson, és az ott elfogadottakat javát az állami szektorban működő Képcsarnok Vállalat üzleteiben forgalmaztam. A túl gyakorinak nem mondható állami megbízások mellett szinte ez volt az egyetlen értékesítési lehetősége egy iparművésznek.

– Mikor és hogy kezdte el ötvösszerszámokat és relikviákat gyűjteni? Milyen motivációid voltak?

– Ez a tanítás kapcsán kezdődött a hatvanas évek derekán. Főiskolai (Magyar Iparművészeti Főiskola) oktatóként növendékeimmel együtt meglátogattunk egy ötvös-restaurátorműhelyt az egyik budapesti múzeumban. Ez alkalommal hasonlóan katartikus élményben volt részem, mint húsz évvel korábban a már nevezett iskolai tanműhelyben. Az eszközök tárháza hasonlatos volt az egykori alma materem műhelyének felszereltségéhez, illetve a már saját műhelyemben lévőhöz, melyet az elmúlt évek során összegyűjtöttem. Tudni kell, hogy ebben a korban nem léteztek Magyarországon olyan beszerzési lehetőségek, melyek révén az ötvösség gyakorlásához szükséges alkalmatosságokhoz, berendezésekhez hozzá lehetett volna jutni. A magam készítette eszközök szükséges kiegészítését többnyire elhunyt kollégák özvegyeitől vásároltam meg. Ezek a szerszámállományok valóságos kincsesbányák voltak! A kényszerhelyzetnek köszönhetően ötvöldinasztiák szerszám-örökségét tudhatom ma magaménak. Annak idején bőséges forrásnak bizonyultak a bolhapiacok is, ahol időnként szintén előbukkantak régi, nagyon értékes, ritkaságszámba menő ötvösszerszámok.

A korábban említett restaurátor-műhelybeli látogatásomat számos további követte, de ekkor már szóban, mivel munkaidőm utáni vizitjeim nem voltak

Régi ötvösszámlák és céges papírok gyűjteménye
Old goldsmiths' invoices and corporate stationery
Fotó: Varga Gábor György

legálisak. A műhely legendás hírű főrestaurátora tette ezt lehetővé, ami óriási esélyt kínált számomra szakmai ismereteim bővítésére. Lebilincselő volt követni a számos stációt megjáró technikai beavatkozások sorát, aminek végén a felismerhetetlenségig roncsolt műtárgyak eredeti pompájukat nyerték vissza. Kivételesen szerencsés helyzetemet a lehető legalaposabban igyekeztem kihasználni. Nemcsak a fortélyokat, a szakmában szokatlan egyedi eljárásokat leshettem el a mestertől, hanem megtanultam tőle a tárgyi emlékek iránti tiszteletet, a restaurálásuk során tanúsítandó felelősséget és munkába vetett hitet és mélyes alázatot. Szóval, mindazt, aminek híján nem érdemes dolgozni.

Sok év tapasztalása és tanulása után magam is műtárgy-restaurátorrá váltam, és kipróbált, öreg szerszámaim ebbéli munkámban valóságos társaim lettek. Olyannyira, hogy segítségükkel a fémek ugyanolyan könnyedén alakíthatóvá lesznek, ugyanúgy alávetik magukat akaratomnak, mint a simulékony agyag, gyurma, vagy akár a kaolin. Ám praktikus szerepükön túl valamilyen más, különös kötődés vonz hozzájuk. Akárhányszor kézbe vettem/veszem őket, mindannyiszor újabb szépséget fedezek fel bennük. Az esztétikai élményt mindenekelőtt a tökéletes funkcionalitásuk, azaz a velük elvégzendő teendőkre kész alávetettségek nyújtja. Arányuk, súlypontjuk, a mintegy mérnöki pontossággal

érvényesülő erőátviteli megoldások, változatos és kecses megjelenésük, a gondosan megválogatott nemes anyaguk, legparányibb részleteik mind a munkafolyamatok abszolút racionális végzését szolgálják. Évszázadokat átölő tapasztalások sokasága manifesztálódik bennük, ettől váltak tökéletessé, harmonikussá. Szépségüknek ez a titka. Az ezüstműves- és cizellórkalapácsok, a speciális munkaasztal... és sorolhatnám napestig az eszközök végtelen sorát, melyek önmagukban is igazi műalkotások. Sajnálatos módon, ezek a csodák mostohagyermekai a fejlődéstörténeti kutatásnak, háttérbe szorulnak a művészi értékkel bíró ötvösremek mögött, márpedig nélkülük azok soha nem jöttek volna létre.

Komolyabban gyűjteni jóval a rendszerváltás előtt kezdtem. Gyűjtésem elsődleges célja tehát megmenteni, gondozni, majd a nyilvánosság elé tárni a fémművesség ma már alig, vagy egyáltalán nem ismert eszközeit; így elhatároztam, hogy számukra „múzeumot” alapítok. Ha a tárgyak mesélni tudnának...

– *Gondolom, a gyűjteményed megannyi darabjához kötődnek számodra kedves történetek. Vannak köztük különösen emlékeztetéseket?*

– A gyűjteményemet képező tárgyak mindegyike kedves számomra, és valamennyihez fűződik egy-egy emlékeztető epizód. Az interjú kötött terjedelmét figyelembe véve ezúttal kettőt emelnék ki közülük. Az

Válogatás ZOLTÁN Tamás 1964–1971 között készült ékszereiből | Selection from Tamás ZOLTÁN's jewels made in 1964–1971

Fotó: Varga Gábor György

A kiállítás enteriője. Balra a százelős giluzsáló gép, mellette a vitrinben a gépi vésést, illetve a zománcozást illusztráló eszközök
 Exhibition interior. Left: guilloche machine, in the showcase: tools illustrating mechanical engraving and enamelling
 Fotó: Varga Gábor György

A kiállítás enteriője. Szemben 100-110 éves lánckészítő gépek, jobbra szarvasüllők és további ódon szerszámok
 Exhibition interior. Opposite: 100–110-year-old chain-making machines, to the right: horn stake anvils and other archaic tools
 Fotó: Varga Gábor György

ötvenes évek végén még nagyon fiatal voltam, éppenhogy csak „belecseppentem” az ötvösség világába, és úgy döntöttem, hogy a mesterség minden ágát szeretném elsajátítani. Tökéletességre törekedtem, de ma már tudom, hogy ez az elhatározás meglehetősen naiv volt. Szentpéteri József domborított táblái nagyon megihlettek, és meg akartam tanulni az artisztikus cizellálás fortélyait. Felkerestem egy akkor már nagyon idős mestert, Mátyási Nándort, akiről az a hír járta, hogy ennek a szakágnak a legkiválóbbja. Szívesen fogadott. A hét majdnem minden napjának néhány óráját nála töltöttem, és nagyon lelkiismeretesen tanított. Minden szakmai fogását megosztotta velem, és az alatt a valamivel több mint egy év alatt, amíg hozzá jártam, elértem egy olyan szintet, amellyel nagyon elégedett volt. Nem volt a szavak embere, de néhány jó tanáccsal azért ellátott, és amikor elköszöntem tőle, elismerését kifejezendő, megjutalmazott egy kis cizellőrkalapáccsal. Gyönyörűen kidolgozott nemesacél fejéhez rózsafából faragott, csodaszép nyél illeszkedett. Ezt a kalapácsot az 1900-as évek elején kapta az ő mesterétől ugyanazon okból, amiért én kaptam tőle.

Teltek a további évtizedek, és nekem is lett egy tüne-
ményes tehetségű diákom, Keszei Vince. Rajongott ezért a munkáért, gyönyörű alkotások kerültek ki a kezei alól. Amikor befejeződött tanulásának ideje, ezt a kis kalapácsot neki ajándékoztam azoknak a szavaknak kíséretében, amelyekkel egykori mesterem utamra engedte. A történetnek szomorú vége lett. A kimagasló talentumú valamikori tanítványom nagyon fiatalon egy végzetes autóbaleset következtében elhunyt. Szülei – hálájuk kifejezéséeként – visszaadták nekem az immár relikviává avanszált szerszámot további megőrzésre. A kis cizellőrkalapács évszázados „vándorlása” ezúttal véget ért azzal, hogy méltó helyre került az ötvösség elmúlt két évszázadának történetét felvonultató állandó kiállításon.

– *Melyek a legkorábbi darabok a gyűjteményedben?*

– Bár a kiállítás döntően az elmúlt száz évet felölelő időszak eszközeinek bemutatásából áll, akadnak köztük olyanok is, melyeknek megközelítőleg ötszáz éves múltjuk van. Néhány évvel ezelőtt egy barátom egy különleges, oldalán vésett motívumokkal ellátott szarvasüllővel lepett meg. Egy szaktekinélynék elismert muzeológus szerint a tárgy a reneszánsz korából származik. Mintázatának feltehetőleg a hiedelemvilágnak megfelelően óvó-védő, bajelhárító vagy szerencsehozó szerepe volt, de bővebb megfjtésére eleddig nem volt vállalkozó. Ez képviseli a gyűjtemény legrégebbi darabját, melyhez az idők során két másik „kortársa” is csatlakozott. Az egyiket egy

hazai bolhapiacon vásároltam meg nevetséges összegért, ugyanis az árus csak egy rozsdás vasdarabot látott meg benne, és valószínűleg baleknak tartott, hogy ilyesmire költöm a pénzemet. A másikat egy madridi bolhapiacon, az el Rastrón vettem nagyon drágán, mégis boldogan távoztam a ritkaságszámba menő tróféammal. Nagyon nagy becsben tartom őket, és örülök annak, hogy ősi mesterségünk ily korai emlékeit is módomban áll a kollégáim és a nagyközönség számára bemutatni.

A kiállítás enteriőrje. Bal szélén 20. század eleji galvanizáló kellékek, szemben a kézi polírozás, vésés, menetmetszés, fúrás eszközei és különféle kézi fogók. Felettük a Diderot-féle Nagy Enciklopédia kapcsolódó illusztrációi

Exhibition interior. Left: early 20th century galvanizing equipment, across from it: tools of manual polishing, chasing, threading, drilling and diverse pliers. Above them: related illustrations from Diderot's Encyclopédie
Fotó: Varga Gábor György

– *Kedves Tamás, az ötvöstársadalom és a nagyközönség nevében hálásan köszönjük kitarató munkádat, elhivatottságodat és a gyűjteményt, amely immáron Erzsébetváros intézményesült színterjévé lett!*

SIMONYI István
művészettörténész

(*Ötvös Mesterségtörténeti Gyűjtemény. Budapest, Erzsébetváros, Akácfa utca 59. Nyitás: 2022. február 22.*)

1. Zoltán Tamás: *Metálmorfózis. Régi ötvös szerszámok képeskönyve / Metal-morphosis. An Album of Old Gold-smithing Tools / Metalmorphoses. Bilderbuch der alten Goldschmiedewerkzeuge.* Semmelweis Kiadó, Budapest, 2016, 96.

2. Simonyi István: Zoltán Tamás: *Metálmorfózis. Régi ötvösszerszámok képeskönyve. Magyar Iparművészet,* 2016/9, 45–46.

3. Interjú Zoltán Tamással, 2022. január 6.

A kiállítás, illetve a gyűjtemény bemutatásáról szóló cikket lapunk következő számában folytatjuk.